

متن پرسش

سلام: آقای دکتر غلامرضا ذکیانی در فرارو نکاتی را در رابطه با حضور فرهنگ عاشورا مطرح فرموده‌اند که عیناً خدمتتان ارسال داشتم تا نظرتان را بدانم. «از بزرگترین نعمتهایی که جامعه ما از آن برخوردار است ایام محرم و رمضان است. ایام محرم بی‌شک یکی از نعمتهای بی‌بدیل است. اندکی تامل نشان می‌دهد که حماسه عاشوراء به دلایلی که به برخی از آنها اشاره خواهیم کرد در اعماق دلها نفوذ کرده است. رویکرد این نوشتار پدیدارشناسانه است یعنی صرفاً به بازتاب این رویداد در جامعه امروزمان نگاه می‌کنیم و فعلاً توجهی به عوامل و ریشه‌های این ماجرا نداریم. آثار کم‌نظیر قیام حسینی: پاره‌ای از پدیده‌هایی که در ایام محرم و به ویژه در تاسوعا و عاشورا مشاهده می‌کنیم شگفت‌انگیز هستند: صوت‌های بسیار متنوع و آهنگ‌های زیبایی که مداحان و خوانندگان مختلف اجراء می‌کنند. - تعزیه‌خوانی‌های متعدد و متنوع. - کفایت اندکی به تنوع عزاداری‌ها در میان اهالی جنوب، شمالی‌ها، ترک‌ها، بلوچ‌ها، عرب‌ها، شیرازی‌ها، مشهدی‌ها، لرها و سایر اقشار در داخل میهن اسلامی توجه کنیم تا معلوم شود که جریان عاشوراء ظرفیت بالفعل ساختن چه استعدادهایی را دارد! - تهیه نذورات و خیرات شامل انواع غذاها، شربت‌ها و نحوه تهیه و آماده‌سازی آنها در این ایام بی‌سابقه است. - مشارکت همه اقشار؛ مراسم محرم و عاشوراء، مختص هیچ قشری نیست بلکه همه قشرها اعم از مردان و زنان، سالمندان، میان‌سالان، جوانان، نوجوانان و کودکان، بیماران و تندرست‌ها و ... در این مراسم فعالانه شرکت می‌کنند. - نظم بی‌سابقه، غالباً از بی‌نظمی ملت خودمان در مقابل ملت‌هایی چون ژاپن و آلمان می‌نالیم، ولی در ایام محرم شاهد نظم، هم‌کوشی و تبادل نظر کم‌نظیر افراد برای برپائی هرچه باشکوه‌تر مراسم هستیم. (آیا می‌توان این روحیه جمعی و همکاری در ایام محرم را به سایر ایام سال نیز سرایت داد؟) - در این مراسم می‌توان سخنرانی‌های متنوع سیاسی، تاریخی، عقیدتی، اخلاقی، اجتماعی، رثائی و یا ترکیبی از آنها را در سطوح عالی، متوسط و ضعیف و با سبک‌های مختلف رصد کرد. - شناخت تاریخ، شناخت زوایای پنهان ماجرای عاشوراء و تبیین عوامل دور و نزدیک آن سبب شده که مورخان و پژوهشگران علوم مختلف تاریخ، حدیث، کلام، تفسیر و فقه را مورد تحقیق قرار دهند. - رفع فاصله طبقاتی؛ این مراسم مختص اغنیاء نیست بلکه فقراء و اقشار متوسط در این مراسم فعالتر هستند و اقشار مرفه سعی می‌کنند در میان افراد دیگر باشند. بارها شاهد این صحنه بسیار زیبا در روزهای تاسوعا یا عاشوراء بوده‌ایم که یک فرد متمول، خودرو گران‌قیمت خود را در کناری پارک کرده و برای دریافت یک خورشت قیمه چونان سایرین به صف می‌ایستد، فردی که در روزهای دیگر به هیچ وجه حاضر نیست به چنین کاری دست بزند؟! - کفایت به اشعار کلاسیک و

نوی که در این زمینه سروده شده سری بز نیم تا اوج احساس و هنرنمایی را در ادبیات عاشورائی به نظاره بنشینیم! - فیلم؛ یادآوری چند فیلم و سریال در دو دهه اخیر - روز واقعه، مختارنامه، سفیر، معصومیت از دست رفته و ... - کافیت تا اوج گیری علم و هنر و خلاقیت را در عرضه این جریان مشاهده کنیم. - چه تصاویر و نقاشی‌هایی توسط هنرمندان قدیم و جدید برای ترسیم گوشه‌ای از وقایع کربلاء به تصویر کشیده شده است؟ - تنوع خط‌ها، تذهیب‌ها، طرح‌ها، کاشی‌کاری‌ها، معماری‌ها، حسینیه‌ها، تکایا، مساجد، بعد وجودی در کنار بعد عقلی؛ می‌توان هستی انسان را گستره یا طیفی دانست که یک سر آن بعد عقلانی - کلیت، ضرورت، دوام، همگانی، بحث‌پذیر، علمی، شک‌پذیر، عمومیت - و سر دیگر آن بعد وجودی - فردی، اینجا، الآن، حسی، لذت یا درد آبی، تمرکز، شک‌ناپذیر - است. همچنان که ملاحظه می‌شود همه ابعاد تمدن و فرهنگ انسانی - جامعه، دولت، هنر، سیاست، اقتصاد، تجارت، فرهنگ، پول، بانک، بیمه، بورس، فوتبال، ورزش، دانشگاه، اداره، انقلاب، آرمان، آزادی، نوشتار، آینده نگری و ... - از همین بعد ذهنی انسان برجوشیده است. اما آیا ذهن انسان فقط دارای بُعد مثبت است و هیچ نقش منفی ندارد؟ بعد وجودی؛ یک فرد علاوه بر بُعد ذهنی از بُعد وجودی نیز برخوردار است. شاید بتوان این بعد انسان را با یک مثال روشن ساخت. سیراب شدن را در نظر بگیرید؛ در باره مفهوم سیراب شدن و عوامل فیزیولوژیکی آن و انواع آن و تاثیر آن در بدن صحبت نمی‌کنیم که همه اینها به بعد ذهنی مربوط می‌شود بلکه به همین سیراب شدنی اشاره می‌کنیم که مثلاً به فرد روزه‌دار پس از افطار با نوشیدن آب یا شربت دست می‌دهد. این سیراب شدن همین الآن روی داده و فقط به همین شخص مربوط می‌شود و او با تمام وجودش آن را حس می‌کند و برایش کاملاً تازگی دارد یعنی چنین نیست که چون بارها سیراب شده پس این سیرابی برایش حالت کهنگی پیدا کرده است. هر قدر هم شدت تشنگی به ویژه در روزهای گرم بیشتر باشد، توجه وی برای رفع آن بیشتر شده (تمرکز) و لذا لذتش نیز از سیراب شدن بالاتر خواهد بود. نکته جالب اینکه انسان از جهت بُعد وجودی شبیه سایر حیوانات است و لذا گاهی از این جهت مورد بی‌مهری واقع می‌شود! پس شاخص‌های بُعد وجودی را می‌توان در پیوند داشتن با همین فرد، همین لحظه، همین حس و همین لذت (یا درد) نشان داد که البته به هر میزان توجه فرد روی آن موضوع متمرکز باشد، به همان میزان لذتش نیز بیشتر خواهد بود. اینک توجه خوانندگان را به ابعاد وجودی در حادثه عاشوراء جلب می‌کنم: جنگ‌های تن‌به‌تن، رجزخوانی‌ها، تشنگی‌ها، ایثارها، شهادت‌ها، ظلم‌ها، ناجوان‌مردی‌ها، خیانت‌ها، اخلاص‌ها، حضور پیرمرد و نوزاد، کاروان اسراء، حالات تکتک افراد و ... روشن است که قیام عاشوراء از ابعاد قوی معرفتی و اخلاقی چون اخلاص، شجاعت، نهی از منکر، انکار سلطنت (یزید)، ترویج آزادی‌خواهی و ... برخوردار است که هیچگاه نباید مورد غفلت قرار گیرند؛ ولی علاوه بر این ابعاد معرفتی و دینی، حضور پررنگ ابعاد وجودی و حسی سبب شده است که جنبه رثائی (سوگواری) بگیرد و از آنجا که بعد رثائی همگانی و دائمی است لذا حزن محرم در میان اقشار مختلف مردم تداوم یافته است؛ و همین اندوه ناشی از اخلاص، ظرفیتی را برای قیام عاشوراء ایجاد

کرده است که این همه استعداد‌های متنوع و مختلف را در طول تاریخ و عرض جغرافیا بالفعل ساخته است. ثابتات دینی در برابر تغییرات زمانی: یکی از مشکلات عمده عصر جدید، این است که همه باورها، سنت‌ها، آداب و فرهنگ‌ها را تحت‌الشعاع قرار داده و دچار تغییر و تحول می‌سازد و از همین‌جاست که صدای مومنین و سنت‌گراها را درآورده است. اما نکته جالب در دین اسلام و مذهب تشیع این است که تکالیفی در دین اسلام و مناسبت‌هایی در مذهب تشیع وجود دارد که وجوه ثابت دین و مذهب را تأمین می‌کنند. به عنوان مثال، احکامی چون نماز (با تمام مقدمات، اجزاء و شرایط آن)، روزه، حج و مناسبت‌هایی چون محرم، رمضان و ... خواه‌ناخواه در ایام مختلف تکرار می‌شوند و مؤمنین باید برخی شعائر و مناسک را به صورت ثابت رعایت کنند. رعایت همین شعائر و مناسک سبب می‌شود که افراد در مقابل سیل تغییرات و تحولات بایستند و دست‌کم سرعت تغییر را احساس کنند. ناگفته پیداست نه هر کهنه‌ای خوب و نه هر تازه‌ای بد است، همچنانکه نه هر تازه‌ای خوب و نه هر کهنه‌ای بد است؛ ولی پدیده‌های تازه - همچون فناوری‌های مختلف - سعی می‌کنند به وسیله امپراطوری رسانه‌ای سلطه بلامنازع خود را بر جهان و همه فرهنگ‌ها بگسترانند و لذا در برخورد با آداب و فرهنگ‌های سنتی هیچ ترحمی از خود نشان نمی‌دهند. با این وصف، خشک و تر سنت با هیزم مدرنیته به آتش کشیده می‌شود و افراد نیز تاب مقاومت در برابر آن را ندارند. ولی از ویژگی‌های همه ادیان علی‌الخصوص دین خاتم، این است که عناصر ثابتی - چون احکام دینی و مناسبت‌های مذهبی - را در متن دین تعبیه کرده است که اهل دین فقط با پایبندی به این احکام و مناسبت‌ها می‌توانند وجوه مثبت فرهنگ و سنت خود را حفظ کنند و در مقابل سیل بنیان‌برافکن تغییرات درامان بمانند. اندکی درنگ در قیام عاشوراء و تداوم مراسم آن در طول قرن‌های متمادی نشان می‌دهد که عناصر موجود در این قیام، با مهارت تمام - مهارتی که نشان از الهی و غیربشری بودن این حرکت دارد - چیده شده‌اند و تا قرن‌های متمادی انسان‌ها و به ویژه مسلمانان و شیعیان را متوجه امور ثابت و مقدس کرده و از آسیب تغییرات مداوم و تحولات غیرمنتظره در امان نگه خواهد داشت به شرط اینکه ما هم بتوانیم قدر آن را بشناسیم و شکر آن را بجا آوریم.» عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی

متن پاسخ

باسمه تعالی: سلام علیکم: به نظرم نکات خوبی را مطرح کرده‌اند به‌خصوص که بر عکس آقای حجاریان متوجه‌اند تداوم آن حرکت نشان از الهی و غیر بشری بودن آن دارد. در حالی که آقای حجاریان بدون هرگونه مطالعه‌ای در این مورد ادامه‌ی حرکت امام حسین «علیه‌السلام» را ساخته‌ی شیعیان می‌دانند. موفق باشید